

Zollikon Seminerleri Çerçevesinde Heidegger ve Psikanaliz İlişkisi: Varlığa Açıklık Olarak Daseinanalitik

Relationship between Heidegger and Psychoanalysis in the Framework of Zollikon Seminars: Dasein-analytics as Openness to Being

FEYZA ŞULE GÜNGÖR

Necmettin Erbakan University

Received: 05.04.2024 | Accepted: 26.06.2024

Abstract: The Zollikon Seminars (1959–1969) was a long-term program in which Heidegger conveyed to psychiatrists the phenomenological ontological approach of Being and Time, its basic concepts, and his evaluation of psychoanalysis. In addition to a phenomenological critique of the scientific nature of psychoanalysis, the theories of Ludwig Binswanger and Medard Boss, who functioned as a bridge between Heidegger's thought and psychoanalysis were also questioned as an alternative. This study aims to question why it is important to bring Heidegger's phenomenology and Freud's psychoanalysis into contact and the characteristics of the way Heidegger offers psychoanalysis. Therefore, Heidegger's criticisms of Freud's metapsychology and theory of the unconscious mind will first be evaluated. Heidegger's reckoning with Binswanger, who developed the psychotherapeutic form of dasein-analysis based on being and time, will be the second step of the study. Finally, the way out proposed by Heidegger's Dasein-analytical Theory, the result of his intellectual and practical partnership with Boss, will be presented. The questioning of the guidance that the notions of authentic existence and openness to being in his Dasein-analytic theory can provide in loosening the intellectual and existential constrictions in our daily lives will be the main trajectory of the study.

Keywords: Zollikon Seminars, Freud, Heidegger, psychoanalysis, daseinanalysis, daseinanalytics.

Giriş

Felsefe ve psikanaliz arasındaki ilişki, iki disiplin açısından da verimli bir çalışma alanı açması nedeniyle oldukça ilgi görmektedir. Psikanalize dair varoluşçu-fenomenolojik yaklaşımların artması ilgiyi doğal olarak Heidegger'in fenomenolojik yöntemine çekmektedir. Ancak Heidegger düşüncesinde psikanaliz ve felsefe arasında bağlantı tesis etmeye yönelik her türlü girişim oldukça zorlayıcıdır. Heidegger kendi fenomenolojik/ontolojik yöntemi ile psikanaliz arasında bir bağ tesis etmeye yönelik çabalara her zaman mesafeli durmuştur. Çünkü ona göre Freud, Kartezyen ontolojik ve epistemolojik gelişmelerin güçlü baskınlığı ve Kantçı devrimdeki aşkın öznelliğe dönüş tarafından oluşturulan felsefi geleneğin güçlü bir mirasçısıdır. Freud'un doğa bilimlerinin nedenselliği ve Yeni-Kantçılığın nesnellliğini birleştirdiği psikanaliz yöntemi, bilimsel düşünce diktatörlüğünün en önemli aygıtlarından biri haline gelmiştir.

Heidegger'in Freud'a yönelik bu mesafeli yaklaşımına rağmen, çağdaş dünyayla hesaplaşmaya çalışırken Heideggerci kavramlardan yararlanma çabasının psikanalizdeki yansıması, onları ortak bir düzlemde değerlendirmeye girişimleri olmuştur. Heidegger ve Freud'un çağdaş insanlık durumunun kapsamlı, birleşik ve bütünsel bir açıklamasını geliştirmeye çalışmaları ve buna ilişkin teşhis ve çözüm önerileri, ikisini birlikte değerlendirmek için cesaretlendirici bir noktadır. Her insanın kendini kaybetme ve kendisiyle başa çıkamama tehlikesinin olduğunu söyleyen Heidegger, birçok varoluşçu analizin geliştirilmesine ilham olmuş; dünyayla nasıl başa çıkacağını bilemeyenler için bir çözüm arayan Freud da devrimci bir hareketle psikanalizi yaratmıştır. Ancak her iki düşünür de diğerinin bakış açısına açık değildir. Freud, Heidegger'in fikirlerini dostu psikiyatrist Ludwig Binswanger aracılığıyla edindiği bilgilere dayanarak reddetmiş, Heidegger de Freud okumakla ontolojik hazımsızlığa maruz kaldığını belirtmiştir. Freudcu psikanaliz ile Heideggerci fenomenolojik ontoloji birbiriyle bağdaşmayan kuramsal paradigmalara sahip olsalar da Heidegger düşüncesi ironik bir şekilde fenomenolojik/varoluşçu psikanalizin güçlenmesinde dünya çapında birincil tarihsel itici güç olarak rol oynamıştır.

Heidegger'in açık psikanaliz antipatisine rağmen Zollikon Seminerleri ve yarattığı etki onu bu ilişkide merkeze koymaktadır. Heidegger, dostu İsviçreli psikiyatrist Medard Boss koordinatörlüğüyle 1959'dan 1969'a

kadar Zollikon'da Boss'un evinde ve zaman zaman da Zürih Üniversitesi Psikiyatri Kliniği'nde psikiyatristlere ve psikiyatri öğrencilerine *Varlık ve Zaman*'ın temel kavramları çerçevesinde seminerler/dersler vermiştir. Boss'un öncülük ettiği seminerlerin transkripsiyonları, Heidegger ile Boss arasındaki konuşma ve mektuplaşmalar, Boss tarafından *Zollikon Seminerleri* adıyla yayımlanmıştır.¹ Psikanaliz konusundaki görüşleri spekülasyon düzeyinde kalmış olan Heidegger'in fenomenolojik ontolojisi ile Freudcu psikanalize yönelik değerlendirmeleri Zollikon Seminerleri'nde zengin tema ve argümanlarla sistemli bir şekilde ortaya konmuştur.

Heidegger'in Freudcu geleneği reddi ve psikolojiyi de ontik bilimler sınırında görmesi onun Boss'la dostluğunu ve Zollikon Seminerleri'yle somutlaşan psikanaliz ilgisini beklenmedik kılmaktadır. Boss, Heidegger'in bu sakınlı tavrını şu sözlerle ortaya koyar:

“İlk karşılaşmamızdan önce bile Heidegger'in tüm modern bilimsel psikolojiye karşı duyduğu korkunç nefreti duymuştum. Bu karşıtlığını benden de gizlemedi. Onu büyük bir kurnazlık ve hile ile Freud'un kendi yazılarını ilk kez doğrudan incelemeye teşvik ettikten sonra bu tiksintisi daha da arttı. Teorik, "metapsikolojik" çalışmaları incelerken Heidegger başını sallamaktan hiç vazgeçmedi. Freud gibi son derece zeki ve yetenekli bir adamın homo sapiens hakkında böylesine yapay, insanlık dışı, gerçekten saçma ve tamamen kurgusal yapılar üretebileceğini kabul etmek istemiyordu. Bu okuma, onu kelimenin tam anlamıyla hasta hissettirdi.” (Askay, 2001, s. 309)

Heidegger'in fenomenolojik ontolojik yaklaşımı ile Freudcu psikanalizin tarihi buluşması için Binswanger ve Boss bir katalizör görevi

¹ Zollikon Seminerleri, 1987 yılında Medard Boss tarafından düzenlenerek Almanca olarak yayımlanmış (*Zollikoner Seminare, Protokolle—Gespräche—Briefe*) ve 2001 yılında İngilizce'ye (*Zollikon Seminars Protocols-Conversations-Letters*) çevrilmiştir. Zollikon Seminerleri üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm derslerin protokollerini ve transkripsiyonlarını (1959-1969 arası), ikinci bölüm Heidegger ile psikiyatrist Boss arasındaki konuşma kayıtlarını (1961-1972 arası) ve üçüncü bölüm Heidegger'in Boss'a mektuplarını (1947-1971 arası) içerir. Heidegger kitabın oluşmasının her aşamasında Boss'la birlikte hareket etmiş, onun gönderdiği metinleri okumuş, düzeltmeler yapmış ve yayımlanmasına onay vermiştir.

görmüştür. İki psikiyatrist de psikanalizin güçlü yanlarını mental hastalıkların teşhis ve tedavilerinde deneyimlemekle birlikte teorinin felsefi bir temelden yoksun olduğundan şüphe duymuş ve *Varlık ve Zaman*'a böyle bir felsefi temellendirme talebiyle yönelmişlerdir. Boss geliştirdiği "Daseinanalitik" teorisiyle Heidegger'in büyük desteğini alırken, psikanaliz alanında Heidegger'e ilk dikkat çeken ve Freud'un düşüncelerini *Varlık ve Zaman* dolayımında yeniden düşünme girişiminde bulunan Binswanger'ın "Daseinanaliz" yöntemi onun sert eleştirilerine maruz kalmıştır.

Heidegger fenomenolojisiyle Freud'un psikanalizini temas ettirmek neden bu kadar önemlidir ve Binswanger'ın Daseinanaliz'ine tepki gösteren Heidegger'in Boss'un Daseinanalitik teorisinde gördüğü ve onayladığı çıkış yolu nedir? Bu temel sorular çerçevesinde öncelikle Heidegger'in Freud'un metapsikolojisi ve bilinçdışı teorisine dair eleştirisi değerlendirilecektir. Heidegger'in Dasein kavramı başta olmak üzere birçok kavramını psikiyatri ve psikoloji alanına sokarak *Daseinanaliz* psikoterapi biçimini geliştiren Binswanger'la hesaplaşması da çalışmanın ikinci adımı olacaktır. Son olarak ise Heidegger'in Boss'la düşünsel ve pratikteki ortaklığı sonucu oluşturulan *Daseinanalitik* teorisinin *Varlık ve Zaman*'ın temel kavramları eşliğinde önerdiği çıkış yolu tartışılacaktır. Bütün bu yoğun ve interdisipliner tartışmadaki amacımız, ülkemizde üzerine fazla çalışma bulunmayan bu önemli konunun öne çıkarılması olduğu kadar Heidegger ve Boss'un *Daseinanalitik* ile önerdiği otantik varoluş ve varlığa açıklık nosyonlarının gündelik hayatımızdaki düşünsel ve varoluşsal sıkışmaların gevşetilmesinde yapabileceği kılavuzluğu sorgulamaktır.

Heidegger'in Freud'un Metapsikolojisinin Bilimsel Kökenlerine Eleştirisi

Heidegger'in psikolojiyle ilişkisi, 1914'te yayınlanan *Die Lehre vom Urteil im Psychologismus* (*The Doctrine of Judgment in Psychologism*) isimli doktora tezinde spekülatif felsefenin salt psikolojiye indirgenmesine karşı çıkmasıyla başlar. Heidegger, yine Zollikon Seminerleri'nden çok daha önce *Varlık ve Zaman*'da "Dasein'ın varoluşsal analitiği her türlü psikoloji, antropoloji ve özellikle de biyolojinin önünde yer alır." diyerek varoluşsal analitiğini ontolojik temeli reddeden tüm bilimlerden ayırmış ve zihinsel yaşamın indirgeyici bir şekilde inşasını eleştiren psikolojizm karşıtlığını serimlemiştir (Heidegger, 2021, s. 82). Heidegger *Hümanizm Üzerine*'de insanın organizma olarak doğa bilimsel yönden araştırılabilir olmasının onun özünün bu

organik alanda yattığı anlamına gelmeyeceğini belirtir (Heidegger, 2013, s. 16). Cassirer ile insan hakkında bir soruşturma çerçevesinde yaptıkları konuşmada, Dasein'ın özünde yalnızca zihin denen şey yoluyla tanımlanamadığı gibi, yaşam denen şey yoluyla da tanımlanamayacağını; varolanların ortasına atılan Dasein'ın özgür olarak bir müdahalede bulunması anlamında, her zaman tarihsel ve nihai anlamda olumsal bir insanın ilişkiselliğinin kök-sel birliği ve immanent yapısı olduğunu vurgular. Heidegger kendi konumunun insanın verili bir nesne gibi empirik bir incelemeye tabi tutulamayacağı için antroposentrik de olamayacağını ifade eder (Heidegger & Cassirer, 2021, ss. 33-36). Heidegger'in eserlerinin merkezini oluşturan insana dair bu temel kavrayış, Zollikon Seminerleri'nde de aynı şekilde korunmaktadır; ancak andığımız bu eserlerde bir alternatif arayışı kendini göstermezken seminerler boyunca Heidegger, insan psikolojisini bilimsel düşüncenin diktatörlüğünden kurtaracak bir arayış içerisinde olmuştur.

Heidegger, bu seminerler vasıtasıyla katılımcıları dogmatik olarak kabul edilmiş bir bilimcilikten ya da pozitivist bir psikanalizden uzaklaştıracak geniş bir felsefi arka plan sağlama amacındadır. Heidegger'in konumu bu noktada bilim karşıtı değildir, eleştireldir. O bilimle düşünsel bir ilişkiye girmeyi ve bilimin sınırlarını ciddi bir şekilde düşünmeyi teklif etmektedir. Ona göre Freud'un psikanalizi de ruhu salt bir hesaplama ve kontrol aracına indirgemesi nedeniyle bilimsel düşünce diktatörlüğünün hakimiyetindedir (Dallmayr, 1995, ss. 552-562; Heidegger, 2001, s. 274).

Psikanaliz Freud için bir düşünme yöntemi olduğu kadar bilimsel bir inceleme ve araştırma yöntemi/ortamıdır. Buna bağlı olarak Freud, psikanalizin bilimsel aklı temel alması gerektiğini, akıl ve zihnin diğer tüm nesneler gibi bilimsel araştırma nesneleri olduğunu ve gelecek için umudunun aklın, bilimsel ruhun ve mantığın insanın zihinsel yaşamında hakimiyet kurması olduğunu ifade eder. Psikolojiyi bilimsel bir temele oturtma ve doğa bilimlerinin titizliğine ulaşma amacını Freud, *Bilimsel Psikoloji Projesi*'nin girişinde de açık bir şekilde beyan eder:

“Bu projenin amacı, doğa bilimi olacak bir psikoloji sunmaktır: yani, psikik süreçleri, belirlenebilir maddi parçacıkların niceliksel olarak belirlenebilir halleri ile sunmak, böylece bu süreçleri açık ve çelişkiden uzak hale getirmektir.” (Freud, 1954, s. 295)

Freud'un kuramı bir yandan bilimsel ve materyalist bir arka plana, Charles Darwin'in keşiflerinin ve Ludwig Feuerbach'ın düşüncelerinin etkisinde gelişen ampirik bir materyalizme yaslanmakla bir yandan da idealist felsefeye dayanan spekülatif bir teori olmakla suçlanmıştır (Binbay, 2020, s. 198). Freud'un kendisi de bu çelişkiyi taşır; bir yandan psikanalizin sadece bir tıp pratiği olmasına karşı çıkarak bilimsel kökenleri daha belirsiz söylemsel bir düzene yönelir bir yandan da klinik ve felsefi arayış olarak psikanalizin bilimsel olduğunu vurgular.

Zollikon Seminerleri'nde Heidegger, Freud'u içinden çıktığı metafizik/epistemolojik geleneğin (Kartezyenizm/Kantçılık) temel varsayımlarını ve örtülü ontolojik taahhütlerini eleştirmeden benimseyerek bunların tuzağına düşmekle ve zihni bilinç ve bilinçdışını içeren kapsüllenmiş bir nesneye dönüştürmekle suçlar (Heidegger, 2001, ss. 207-208). Bilimsel zihin, varlıkların nesnelleştirilebilirliğiyle, temsillerle kavramsallaştırılma, ölçülme, hesaplanma, kontrol edilme kapasiteleriyle ilgilenir. Bilim için nesnelerin alanı önceden verilidir. Ancak Varlık bilim tarafından görülemez. Varlık, insanın takdirinde olmayan ve bilim tarafından üstlenilemeyecek eşsiz bir kanıtlama gerektirir (Richardson, 2003, s. 13). Heidegger'e göre Freud'un analizi, insanın kendiyi ve diğer varlıklarla ilişkisinde varlığa açıklığın göz ardı edilmesine neden olmaktadır; dolayısıyla bu yaklaşımda insanın insanlığı ve varlık sorusu da ihmal edilmektedir. İnsanı ontik düzeyde analiz etmeye çalışmakla itham ettiği Freud Heidegger için, ilgilendiği nesnelerin Varlık boyutundan, yani onların var olmalarını ve ortaya çıkmalarını sağlayan içlerindeki gizemli süreçten tamamen habersiz çağdaş bilimsel zihnin somut ve klasik bir örneğidir (Heidegger, 2001).

Heidegger düşüncesinin Freud metapsikolojisine yönelik destrüktivist girişimi, Kartezyen zihin-beden ya da özne-nesne çatallanmasını aşındırmak ya da ortadan kaldırmak eğilimiyle şekillenmiştir. Heidegger, insan varoluşunu geleneksel iç-dış ikiliklerin aksine *dünya-içinde-varolma* (In-der-Welt-sein/being-in-the-world) şeklinde formüle eder. Dünyanın nesnelleştirilmesi, iç doğamızın ve psikik fenomenlerin de nesnelleştirilmesine sebep olur. Heidegger tam bu noktada, alma-algılama kapasitesine sahip bir açıklık olarak insanın, salt bir nesne ya da kendi içine kapalı ya da kapsüllenmiş bir varlık olmadığını belirterek ünlü Dasein analitiğini psikanalizin ego eleştirisinde devreye sokar (Dallmayr, 1995, ss. 548-549; Heidegger, 2001, s.

4). Dasein'in varoluş tarzı, şeylerle, eşyalarla ve özellikle de (birlikte-varoluş düzeyinde) insanlarla ihtimama dayalı bir dünya-içinde-varolma'ya dayanır. Bu bağlamda dünya, var olan her şeyin toplamı değil içinde varlıkların karşılaştığı bir ufuk, varlıkların kendi anlamlarını taşıdığı bir ilişkiler matrisidir (Richardson, 2003, s. 13).

Heidegger, dünya-içinde-varolma belirlenimiyle, varoluşun varlığa ve onun anlamına, yani karşılaşılan tüm fenomenlerin varlığına ve anlamına açıklığını ifade etmektedir (Heidegger, 2021, ss. 93-103). Dasein olarak var olmak, kendi "açıklığı" sayesinde kendisine hitap eden şeylerin önemini alma-algılamaya kapasitesi yoluyla bir alanı açık tutmak anlamına gelir. Heidegger Dasein'ı başkalarına ve bizzat kendine açık bir varolan olarak tanımlar, "Biz kendini varolanın açıklığında tutan bir varolanız. Kendini varolanların açıklığında tutmak, benim hakikat-içinde-varlık/olmak dediğim şeydir." (Heidegger & Cassirer, 2021, s. 23). Heidegger'in Dasein'ın dünyada varolmasının açıklık karakteri Zollikon Seminerleri boyunca merkeze alınacak bir nosyon olacaktır:

"Varlığın bir anlık görüntüsünü yakalamamıza yardımcı olan tek şey, almaya-algılamaya yönelik eşsiz bir hazır olma halidir. Kendini bu alma-algılamaya bırakmak insanın kendine özgü bir eylemidir. Bu, varoluşun dönüşümü anlamına gelir. Bilimden vazgeçmek değil, tam tersine bilimle düşünceli, bilinçli bir ilişki kurmak ve onun sınırlılıkları üzerine gerçekten düşünmek anlamına gelir." (Heidegger, 2001, ss. 17-18).

Seminerler boyunca Heidegger, *Varlık ve Zaman*'da insan olmanın biyolojik yönelimli tanımlarından uzaklaşmak ve karşılaştığı şeylerle açık ilişkiliğinin özgül doğasını vurgulamak için kullandığı Dasein'ın ontolojik yapısı ve varoluşsal modalitelerine ilişkin argümanları psikanalistlere aktarmaya çalışmıştır. Bu argümanlardan en önemlisi ve Heidegger'in de temel hareket noktalarından biri olan ampirik olarak gözlemlenebilir varlıklar ve bunların düzeyini belirten *ontik* ve duyu algısıyla ampirik olarak gözlemlenemeyen düzey olan *ontolojik* ayırmadır. Bu temel ayrım psikanaliz eleştirisi için de bir kriter teşkil etmiş, psikanalizin ampirik bir nesneye indirgediğini düşündüğü ego ile Dasein arasındaki ayrımın altını çizmiştir (Condrau, 1996, s. 25; Dallmayr, 1995, s. 552). Heidegger, Freud'un teorik ve pratik çalışmaları arasındaki çelişkiyi; teorilerinin doğa bilimsel determinizmi ile psikanalitik uygulama yoluyla hastanın özgürleşmesi arasındaki

kapatılamaz uçurumu ontik-ontolojik ayrım çerçevesinde fark etmiştir. Heideggerci düşünce için psikanalizin temel sorunu bir kişinin tarihini nedensel ve inşa edilmiş bir zincir olarak değerlendirmesidir; buna bağlı tüm terapötik süreçler ontik alanda daraltıcı bir sıkışıklıkta geçici çözümler bulmaya yönelik bir çaba olarak kalmak durumundadır. Ona göre insanın kendiyile ve diğer insanlarla sahih bir ilişki kurabilmesi ancak onun sahip olduğu varlığın açıklığı, ontolojik niteliği sayesinde mümkün olabilir. Freud'un yaklaşımı Dasein'ı diğer nesneler gibi bir nesneye indirgeyip ontik düzlemde kaldığı için onu varlık sorusunu hatırladığı otantik bir varoluşa hazırlaması mümkün değildir (Dallmayr, 1995, s. 549; Richardson, 2003, s.12). Heidegger psikanalizde uygulanan nedensel kuramsal perspektifin nesnelleştirme anlamına geldiğini ve nesnelleştirmenin de insanın dünya-içinde oluşunun ifade ettiği tüm ontolojik anlamları sildiğini savunur. Bu tür bir terapi, nesneye indirgenmiş insana yönelik tamamen teknik bir işlem olarak kalacak; asıl sorunları gizlendiği için iyileşmiş gibi görünen insan ise özsel anlamda kaybolacaktır. "Freud'un temel yaklaşımında fenomenolojik-ontolojik bir belirlenimin izi bile mevcut olsaydı, bu onu 'teorisinin' sapkınlığından alıkoyardı." diyen Heidegger için Freud, bu açıklığı göremeyerek insanın insanlığı sorusunu göz ardı etmiştir (Heidegger, 2001, s. 224).

Heidegger düşüncesi açısından Freud'un bilimsellik arzusunun en sorunlu sonucu, insanı nedensel olarak belirlenmiş bir nesne olarak analiz etmesini sağlayan bilinçdışı teorisi. Freud, insan fenomenlerini kesintisiz bir nedensellik zinciri içerisinde açıklayabilme arzusundadır ve bilinç düzeyinde böyle bir sürekliliğin takip edilebilmesi mümkün olmadığı için saf bir hipotezi yani bilinçdışını icat etmek zorunda kalmıştır:

"Bilinç içinde böyle bir şey (*kesintisiz bir açıklama zinciri*) olmadığından, içinde kesintisiz bir nedensel bağlantılar (zinciri) olması gereken "bilinçdışını" icat etmek zorundadır. Bu varsayım, açıklama [*Erklären*] ve anlamamanın [*Verstehen*] özdeşleştirildiği fiziksel yaşamın eksiksiz bir açıklamasıdır. Bu varsayım fiziksel olguların kendisinden türetilmemiştir, ancak modern doğa biliminin bir varsayımıdır." (Heidegger, 2001, ss. 207-208).

Freud'un psikanalitik tekniği, deneyimlenen bilinçli düşüncelerin izini daha önce erişilemeyen bilinçdışı kökenlerine kadar sürmenin bir yöntemi. Psikik deneyimlerin bilinçdışına gönderilmesini ifade eden bastırma teorisi Heidegger'e göre indirgemeci ve zorlama bir yaklaşıma dayanır.

Freud, bastırmanın ya da unutmanın tamamen bilinçdışı amaçlarla gerçekleştiğini ve hiç kimsenin gizli bir neden ya da güdü olmadan herhangi bir şeyi unutmayacağını ileri sürmektedir (Freud, 1964, ss. 96-97, 2021, ss. 48-52). Bu gizli nedenlere ulaşmak ve psikanalizle analizi “serbest bırakmak” ise bilinçdışı teorisi olmaksızın mümkün değildir. Heidegger ise bastırma olarak tanımlanan unutma/gizleme fenomenini bilinç/bilinçsizlik ikileminden daha derin bir boyutta değerlendirmiştir; bastırma, basitçe bilinçdışı olmadığı gibi açığa çıkma da Freud’un anladığı gibi bilinçle eş anlamlı değildir:

“Freud'un bastırma kavramı, bir fikrin ya da temsilin gizlenmesi ya da saklanmasıyla ilgilidir. Buna karşılık, gizleme bilincin antitezi değildir, daha ziyade açıklığa -Freud'un kavrayamadığı bir açıklığa- aittir.” (Heidegger, 2001, s. 183).

Bu belirlenime göre Freudcu bastırmanın sonuçları olan içe yansıtma, dışa yansıtma, aktarım gibi kavramlar da dünya-içinde-olmanın başat bir unsuru olan “başkalarıyla birlikte-olma” (Mitsein) deneyimini anlayamayan yapay kurgulardır. Heidegger, Freudcu psikanalize bağlı hemen tüm temel kavram ve yöntemleri eleştirdiği gibi onun rüyalara yaklaşımını da eleştirmiş ve rüyaların “bilinçdışına giden kral yolu” olduğu yönündeki iddiasını da reddetmiştir. Ona göre rüyalar, arkalarında gizlenen bir şeyin semptomları ve sonuçları değil, gösterdikleri şeyin kendisidir. Rüyalarımız ancak bu salt yaklaşımla değerlendirildiğinde özleri sorgulanmaya değer hale gelir (Heidegger, 2001, ss. 230, 245)

Yine bilinçdışı teorisiyle ilişkili olarak insan davranışlarını libidinal dürtü ve içgüdülerle gerekçelendirme girişimi, Freud’un da arayışında olduğunu beyan ettiği bilimsel metodolojiye has bir tavidir. Heidegger, Freud’un her şeyi içgüdüsel enerjilerin biyolojik bir alt tabakasına indirgemeye çalıştığını, fiziksel ve psişik süreçlerin doğası ve işlevine ilişkin varsayımlarının mekanik bir şekilde işlediğini ileri sürer. Freud’un psikolojik zeminde kalmak için terk ettiği nörofizyolojik programdaki nöronların doğalcı açıklayıcı ilke rolünün yerini, biyolojik enerjinin bir biçimi olarak içgüdü ya da dürtü (Trieb) kavramı almıştır (Casey & Woody, 1976, s. 76). Heidegger’e göre içgüdü, psikanaliz tarafından davranışları açıklama ve insani tüm fenomenleri bir nedene bağlayarak gerekçelendirme eksik girişiminin bir parçasıdır. Nedensellik ihtiyacı nedeniyle başvuru alan bilinçdışı

varsayımının bir uzantısı olarak Freud'un libido teorisi, insanı arzular, dürtüler ve içgüdülerin bir konfigürasyonuna indirgemekte ve dünyada bir insan olarak varolmanın anlamını ortadan kaldırmakta, varoluşun açıklığını kapamaktadır (Heidegger, 2001, s. 172).

Heidegger'in fenomenolojisi açısından ise insan yaşamını yönlendiren şey, onu bir mekanîğe indirgeyen içgüdü/dürtü teorisi değil, insanın dünyayla karşılıklı şekillenmesiyle oluşan varoluşsalıdır. Psikik dürtü ve eylemler olarak yorumlanan istemek, arzulamak, irade etmek, iştah ve eğilim duymak *Varlık ve Zaman*'da dünyada varolmanın bir modu olarak alınır. "Kendim için bir şey diliyorum" gibi olgular dünyada-olmanın temel tarzı olan ihtimamın yapısı üzerine kuruludur (Heidegger, 2021, s. 280). İnsanın davranışlarında bilinç düzeyinde olmayan bir itkiyle yönlendirildiğini varsaymak Heidegger için dünyadaki fenomenlerin anlamını kaybetmektir; insan bu dürtülerle yönlendirildiğini düşündüğünde gerçekte neler olup bittiğini kendinden başka gerekçelerle açıklamaya çalışacak ve varoluşuyla arasına mesafe girecektir. İstek, arzu ve eğilimlerin içgüdü teorisiyle gündelik (ontik) düzeyde değerlendirilmesi, varlık sorumuzu basit bir şeyleştirmeye dönüştürdüğü için sahih bir kavrayış sunamayacaktır. Medard Boss, Heidegger'e Zollikon'a gelip konuşma yapmasını sağlayan şeyin de bir dürtü olup olmadığı ve dürtüsünün onu bu konuda yönlendirmesindeki rolünü sorar. Heidegger ise kendisini konuşmaya yönlendiren şeyin onu arkadan zorlayan/iten bir şey olmadığını, önünde duran ve dahil olduğu bir görev, aklı, varoluşu ve egzistansiyal imkanlarının arasından yaptığı tercihiyle yüklendiği bir şey olduğunu ifade eder. Harekete geçmeyi sağlayan Freudcu mitsel bir itici olarak dürtü olmaksızın, dünyada-varolan bir insan olarak egzistansiyal açıklıkta imkanlardan herhangi birine -örneğin konuşma yapmaya- karar vermiştir (Dallmayr, 1995, s. 550; Heidegger, 2001, s. 173).

Freud ve Heidegger Sınırında Binswanger'ın Daseinanalizi

Varoluş analizi (Daseinanaliz), Heidegger'in fenomenolojik ontolojisi ile Freudyen psikanalizi ilk sentezleyen Ludwig Binswanger'ın oluşturduğu psikoterapi ekolüdür. Ekolün güzergahını belirlerken Husserl'in fenomenolojisinden etkilenen Binswanger, *Varlık ve Zaman*'ın yayınlanmasıyla beraber Heidegger'e yönelmiştir. Binswanger, varoluşsal analizin temel itici gücünü, felsefi temelini, gerekçesini ve metodolojik kılavuzunu *Varlık ve Zaman*'dan aldığını öne sürmüş ve araştırma yönelimini Heidegger'in

ontolojisine dayanarak "Daseinanaliz" olarak adlandırmıştır. Binswanger'e göre Heidegger'in analizi, klinik psikolojiye psikopatolojik fenomenleri kişinin bir bütün olarak dünyada-varlığı bağlamında yorumlaması için bir çerçeve kazandırmış ve psikiyatride en radikal katkıyı sağlamıştır (Binswanger, 1967b, s. 206).

Ekolün amacı, psikanalizin temel ilkelerini çürütmek değil, geleneksel, sistematikleştirici klinik psikopatolojiye, spesifik olarak da psikiyatri ve psikoterapinin doğa bilimlerine indirgenmesine karşı çıkmaktır. Binswanger için Heidegger'in özne ve nesne ikiliğini ortadan kaldırması ve varoluş ile dünya birliğini ikame etmesi, kendinin oluşturmayı hedeflediği "fenomenolojik antropoloji"nin önünü açmıştır (Scott, 1990, s. 134). Binswanger'in amacı, insan varoluşunun temel biçimlerine dair, Heidegger'in Dasein analizinin ötesine geçen bir psikoterapi oluşturmaktır. Bu teoriyi Freudcu homo natura'dan ve ancak insanlığın genel deneyiminin yok edilmesi temelinde mümkün olabilecek bilimsel bir kurgu olarak gördüğü içgüdü teorisinden soyutlayarak inşa etmiştir. Binswanger'e göre doğa-bilimsel bir psikoloji, insan varoluşunu, yani dünya-içinde-varoluşu hesaba katmadığı için bir *contradictio in adjectio*'dur. Bu, insanlığı belirli bir ilke ya da belirli bir fikir temelinde tasarlama ve inşa etme çabasının sonucudur (Binswanger, 1967a, ss. 149-153; Condrau, 1996, s. 22).

Binswanger'in Freudcu kavramlarla Husserl ve Heidegger'in fenomenolojik keşifleri arasında süregelen yüzleşmeleri, mental hastalıklara dair yeni bir bakış açısı ortaya koymasını sağlamıştır. Bir psikiyatrist olarak Binswanger, mental hastalık tarzlarının "yeni bir normu, farklı bir dünya-içinde-olma biçimini" temsil ettiğini ve bunların belirli bir dünya tasarımını anlamaksızın anlaşılamayacağını Heideggerci fenomenoloji sayesinde keşfetmiştir (Binswanger, 1967b, s. 211). Binswanger'e göre psikiyatri yalnızca psikoz ve nevrozları tedavi etme meselesi değildir, insan olarak hekim ve hasta arasındaki kişisel bir karşılaşmadır ve bu nedenle normal olduğu kadar anormal varyasyonlarıyla da insanı bütünüyle anlamayı/kabul etmeyi gerektirir. Binswanger, Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'da sunduğu Dasein analitiği kavramlarını (dünyada-olmak, ölüme-doğru-olmak, korku, endişe) kullanarak, ruhsal bozuklukları dünyada-varoluşun olası biçimleri olarak yorumlar; semptomları yalnızca işlev bozukluklarının işaretleri olarak değil, öncelikle hastanın dünyasındaki belirli varoluş tarzına erişmeyi sağlayan,

onun projesini ve kurucu normlarını açığa çıkaran anahtarlar olarak ele alır (Binswanger, 1967b; Brencio, 2015, s. 285).

Binswanger, Heidegger'e bazı ciddi eleştiriler de getirmiş ve Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'ında bulunmayan bazı özellikler ekleyerek Daseinaliz'i geliştirmiştir. Onun Heidegger'in çalışmasına temel itirazı, fazla bireyci olması ve başkalarıyla birlikte-olma kavramından daha temel olan insan varoluşundaki sevginin ilksel sosyal boyutuna dair yeterli bir açıklama sunmayı ihmal etmesidir. Binswanger'a göre sevgiyle karşılaştırıldığında ihtimam yalnızca kusurlu bir varoluş türüdür; sevgi aynı zamanda karakteristik bir zamansallığa, Binswanger'ın ebediyetten farklı olarak sonsuzlukla ilişkilendirdiği bir zamansızlığa sahiptir. Bu sonsuz bir süre değil, geçmiş, şimdi ve geleceğe göre zamanın akışına karşı belirli bir kayıtsızlık anlamına gelir, ihtimamın zamansal kaygılarına zıttır. Aşkta insan gündelik varoluşun tüm kaygılarını aşar ve 'ebedi bir şimdi'ye katılır (Askay & Farquhar, 2013, s. 1233; Brencio, 2015, s. 286). Binswanger'a göre Heidegger'in kendi varlık projeksiyonunun kapılarının dışında bıraktığı sevgi, insan varoluşunun indirgenemez boyutu olarak bizlik'i ortaya çıkarır. Binswanger bu "biz-oluşu" (sevgi dolu karşılaşmanın varlığı olarak sevginin biz'i) Dasein'in varlığının özgün bir yapısı olarak tanımlamıştır. Ona göre Heidegger'in ihtimam anlayışı, varlığın birliğine açık değildir; sadece benim dünyadaki varlığıma açıktır. Ancak sevgi dolu bir varoluşta, ötekiyle kökleri kendi varlığımızda olan karşılıklı bir mevcudiyete tam anlamıyla dahil olabiliriz ve kendi tekil Dasein'imizin "ötesine" sıçrayarak varlığa açıklığın en güçlü olanağına erişebiliriz (Askay, 2001, ss. 304-305; Binswanger, 1967a, s. 172).

Binswanger'ın tekbencilik ve öznelcilik suçlaması, Heidegger açısından onun Dasein'i yalıtılmış bir özne olarak anlamasından ve *ihitimam*'ın varoluşsal/ontolojik anlamını görmezden gelmesinden kaynaklanır (Heidegger, 2001, s. 227). Bu nedenle o, Dasein'in diğer öznelere ilişkiye geçebilmesini ancak sevgide, biz-olmanın ikili kipiyle desteklemekle mümkün görmüştür. İhtimam ontik değil ontolojik bir perspektiften sahih bir şekilde anlaşıldığında, sevgiye karşıt olmadığı gibi sevgi varlığın anlaşılması olarak ihtimamın yapısında vardır (Askay, 2001, s. 305; Heidegger, 2001, ss. 227-228). Binswanger'ın bu gibi yanlış yorumlarının temeli, Dasein'in Da'sının açıklığını, varlığın zamansallık olarak anlamını ve burada olma'daki varlığın ekstatik anlayışını anlayamamasıdır. Bu temel anlamı yakalayamadığı için

de varoluşu belirleyen temel bir koşul hakkında ontolojik bir tez önermemiş ancak varoluşun fiilen ortaya çıkan formları ve konfigürasyonları hakkında ontik beyanlarda bulunmuştur (Heidegger, 2001, ss. 191-192).

Heidegger, Binswanger'ın *Varlık ve Zaman*'a atıf yaparak ancak kendi felsefesinden çok farklı bir düzeyde hareketle sunduğu fenomenolojik psikopatolojiyi oldukça sert bir şekilde eleştirmiştir. Hatta Heidegger seminerlerde, Binswanger hakkında Freud için söylediğinden çok daha fazla söz söylemiştir. Freud zaten 19.yüzyıl bilimciliği ve rasyonalitesi içinde yer almaktaydı; Heidegger bilimciliğin aşırı belirlenimciliğini değerlendirdiğinde Freud'u da değerlendirmiş oluyordu. Ancak Binswanger'ın *Varlık ve Zaman*'ı yanlış anlaması ve kötüye kullanması Heidegger için özel bir sorun oluşturmuyordu. Onun *Varlık ve Zaman*'ın sorusunu ve meselesini kaybettiğini ve oradan yaptığı çıkarımları uygulamasında Dasein'in içsel problematiğini tamamen sildiğini düşünmekteydi. Psikiyatrik Daseinsanaliz'in inşasında Binswanger, insanın ontolojik boyutunu görememiş ve ontolojik olanla gündelik varoluş düzeyini birbirine karıştırmış, ontolojik farkı gözden kaçırmış, salt gündelik ve öznel düzeyde bir tür felsefi antropoloji geliştirmiştir (Heidegger, 2001, s. 115, 192, 203, 207, 227, 122).

Bütün bu ayrışmalara rağmen, Binswanger'ın analizinin Heidegger'in düşüncesinin dikkate değer ölçüde ileri görüşlü bir yorumu ve psikanaliz ile Heidegger düşüncesini ilk bir araya getirme girişimi olduğu da göz ardı edilmemelidir. Boss, Binswanger'ın her ne kadar insanın kendi içinde kapsül-lenmiş psişik veya öznel, katmanlı bir şey olduğuna dair miras alınan resmi koruduğunu düşünse de, modern psikopatolojinin dikkatini Heidegger'e çektiği için Binswanger'a özel bir borcu olduğunu ifade eder (Boss, 1983, s. 71). Binswanger'ın insan yaklaşımı, varoluşsal yapının yeni bir özelliğinin ortaya konması ve sevgi fenomenolojisini besleyen farklı bir ihtimam anlayışı gibi nosyonlarla modern psikanaliz için önemli bir zenginliğe sahiptir. Daseinsanaliz, hastayı psikanalistlerin kendi algılarının biçimlerinde görme veya onu kendi tercihlerinin imgesine dönüştürme eğilimine karşı bir protesto olarak psikopatolojik semptomların doğasına ve kökenine dair daha derin bir içgörü ihtiyacını tartışmaya açmasıyla da radikal bir alternatif sunmuştur (Brencio, 2015, ss. 292-294).

Binswanger, *Varlık ve Zaman*'daki insan analizine bir "ekleme" yapma arzusundadır, ancak bu ekleme Heidegger'e göre *Varlık ve Zaman*'daki

düşünce de büyük bir şeyi eksiltmektedir (Heidegger, 2001, ss. 115-116). Binswanger'ın, kendisinin de itiraf ettiği gibi, Heidegger'in felsefesini yeni bir antropoloji için yorumlaması ve kullanması "üretken" bir yanlış anlamaya dayanıyordu. Heidegger bu tür yanlış yorumlamaların önüne geçmek için Boss'un Daseinanalitik teorisinin güçlendirilmesine destek vermiştir. Binswanger'ın alamadığı desteği Boss'un nasıl ve neden aldığı, Boss'un hangi temel tezlerinin Heidegger'in onun tarzını onaylamasına neden olduğu Heidegger'in sahipsiz psikanalize bakışını da daha net serimleyebilecektir.

Boss ve Heidegger'in Zollikon Seminerleri'ndeki Ortaklığı: Varlığa Açıklık Olarak Daseinanalitik

Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'ındaki Dasein analitiğinin psikanalizde kullanımı, Heidegger'in de açıkça desteklediği ve geliştirilmesine katkıda bulunduğu Boss'un "Daseinanalitik" teorisiyle ağırlık kazanmıştır. Boss, hem *Varlık ve Zaman*'daki varoluşsal analitiğe bağlılığını serimlemek hem de Daseinanaliz yaklaşımından memnun olmadığı Binswanger'ın analiziyle arasına mesafe koymak için Daseinanalitik terimini tercih etmiştir.

Zollikon Seminerleri, ağırlıklı olarak Boss'un Daseinsanalitik psikanaliz yorumunun oluşumu ve rasyonel bir varlık olarak insan tartışmasından Dasein olarak insan tartışmasına zorlu bir geçişi içerir. Boss öncelikle Heideggerci fenomenoloji aracılığıyla klasik psikanalizin sembolizminin ve yapılandırmacılığının bir eleştirisini yapmıştır. İnsanı dünya ilişkileri açısından analiziyle *Varlık ve Zaman*, Boss için psikoterapi pratiğinin temel ontolojik tezlerini bulduğu ve terapi süreci için de bir dil ve kavramsallık sağlayan bir kılavuz işlevi görmüştür.

Boss, doğa biliminin sınırlamalarının farkında biri olarak, tıp ve psikolojinin Heidegger'in hermeneutik ontolojisinde varoluşsal açıdan en iyi şekilde nasıl temellendirildiğine odaklanmış ve Heidegger'in psikanalizde eksik olduğunu düşündüğü "insanın insanlığı" sorununa yönelmiştir. Freud'un psikanalizde devrimci etki bırakan teorilerinin bilimden ziyade bilim hakkındaki varsayımlara dayandığını ileri süren Boss, Freudcu kuramsal çerçeveyi terk etmiş ve onun yerine Heideggerci "Varlığın açıklımı olarak insan" anlayışını koymuştur. Bilinçdışı konusunda da Heidegger'in eleştirilerini benimseyen Boss, bilincin dışında, arkasında, zihnin gömülü bir katmanındaki bilinçsiz kişiliği reddetmiştir. Ona göre bilinçdışı ile birleştirilen

libidinal id, insan varlığını içgüdüsel enerji rezervuarına indirgeyerek nesneleştiren doğa bilimsel bir yapıdır; psikanaliz fenomenlerle değil, onlara neden olan bu dürtülerle ilgilenerek esas hedefinden sapmıştır (Dallmayr, 1995, s. 557).

Boss'un Daseinanalitik teorisi, psikanalizde ciddi bir takım yöntemsel ve pratik sonuçlarla kendini göstermiştir. Daseinanalitik, psikanalizden ve Jung psikolojisinden farklı olarak, rüyaların ve semptomların yorumlanmasında herhangi bir sembolizme başvurmadan ve bunları güdüsel ve nedensel kökenlere indirgmeden "olduğu gibi" kabul etme tavrını savunmuştur. Rüyalar başka "sembolize" anlamlar aramaya gerek kalmadan kişinin rüya gören varoluşu hakkında bize yeterli bilgi verir. Aktarım gibi psikanalizin en önemli nosyonlarından birinin yorumlanması ve pratik uygulamasına dair de Boss'un eleştirileri söz konusudur. Nevrotik hastalar, yaşam öyküleri bağlamında insanlar arası ilişkilerde bazı sınırlamalara sahiptir ancak bunu onların yaşam öykülerinden çıkarıp başkalarına duygu aktarımı yaptıkları şeklinde yorumlamanın herhangi bir bilimsel ya da varoluşsal dayanağı yoktur. Dürtüler ya da Jung'un arketipleri gibi aşkın yapılar, nesneleri yeniden sunma işlevi görmekte ve bu yorumlama dili de hastanın dünya ile ilişkileri için gereken yakınlığı sunamamaktadır (Boss, 1983, s. 34; Scott, 1990, ss. 131-132). Boss, fenomenolojiyle çok daha önemli gördüğü varlık sorununa ve Heidegger'in terapide insanın insanlığının ihmal edildiği suçlamasına ve bunu aşmanın olası yöntemlerine odaklanmıştır.

Daseinanalitik düşünme tarzıyla, tıp ve psikanaliz camiasında hâkim olan görme tarzları yapısöküme uğratılmaya çalışılmış ve psikanaliz hasta bir özneye değil, bir varoluş biçimiyle ilgili olan terapötik bir pratiğe hazırlık niteliğine bürünmüştür. İnsanlar ve nesnelerle birlikte olma tarzlarında insanın varlığa açıklığı, Dasein'in "varolduğu insan olmasına izin veren" bir analizle mümkün olabilecektir (Scott, 1990, ss. 280-281). Boss'u Binswanger'dan ayıran en önemli noktalardan biri, ikisinin de Dasein'in dünya-içinde olmasına birincil bir önem atfetmelerine rağmen Binswanger'ın varlığa açıklık nosyonuna gereken önemi göstermemesidir.

Açık-olmak, Heidegger'in "insan olmanın temel özelliği" olarak tanımladığı, insanların herhangi bir anlam veya önemi deneyimlemesini mümkün kılan ilksel koşuldur. Dasein olarak genel modumuz, her birimizin eksistansiyal olarak böyle açıklıkta bir varolan olduğumuzdur. Dasein

olarak var olmak bir 'açıklık alanını/açıklığı', bir 'özgür olanı' sürdürmektir; Heidegger'e göre bizler, varlığın eşsiz açıklığı olarak her türden varlığın ortaya çıkmasını mümkün kılarız; bizler dünyanın açıklığında ortaya çıkan şeyin "olmasına izin verme" (alma-algılama) olayıyız. Bu konumlanma içerisinde kişiler, yaşamdaki olasılıkları ele geçirme veya ihmal etme yoluyla varoluşlarına karar verirler (Heidegger, 2021, ss. 209).

Boss'un analizinde tüm rahatsızlıklar, ontik bireyselliğimizden Varlığın olası boyutları ile ilgili ontolojik kaygılarımıza ulaşma yeteneğimizin bir kısıtlamasıdır. İnsan, varlığın oluşumlarında açık duran, tezahür eden her şeyin olmasına izin veren bir "ilişkiler alanı"dır; kendi dünya-açıklığına açıkça ya da reddedici bir şekilde yanıt vermekte özgürdür. Dünya-içinde-olmanın açıklığına olumlu ve öznel bir uyum ise esenliğin anahtarıdır. Heidegger bunu Ben'in, bir durumun sınırlarına uyum sağlayan ve dolayısıyla kendiyile barışık, kendi kendisi olan bir insan olması olarak tanımlar (Boss, 1983, s. 244; Heidegger, 2001, s. 188).

Heidegger, Zollikon'da terapistlere Varlıkla ilişkilerini bu açıklıkta yeniden kurmadan hastaları iyileştirmek için terapiyi kullanamayacaklarını belirtir. Terapistler, varoluşlarında barışık ve evde olduklarını hissetmeleri için, danışanların Varlık ile ilişkilerini yeniden kurabilecekleri bir varoluşa hazır olmalarını sağlamalıdır. Otantik varoluş, danışanların özerk olabilmeleri ve kendi olasılıklarını ele geçirebilmeleri durumunda gerçekleşir (Heidegger, 2001, s. 188). Heidegger kendi açıklık analizine Boss'un kişinin kendi olma tarzını destekleyen veya engelleyen "dünya ilişkileri" kavramıyla yaptığı katkıyı da oldukça olumlu karşılamıştır. Yine bu bağlamda Boss'un nevrotik-psikotik danışanların dünyaya açıklıklarında bir daralma ya da tıkanma olduğu teşhisini ve dünya-içindeki varoluşun hangi spesifik durumlarının bu kısıtlamaların ortaya çıkmasına neden olduğunu araştırmasını da onaylamıştır (Askay, 2001, s. 308; Boss, 1983, ss. 251-255). Bazı önemli modlar vardır ki bizim açıklığımızı mümkün kılarken (varoluşsal kaygı, can sıkıntısı ve neşe), bazıları da açıklığımızı daraltır, tıkar (korku, öfke, kıskançlık). Bu değişikliklerin gerçekleştirdiği kısıtlamaları algılayabilecek düzeye erişmek ancak var olmanın ne anlama geldiğine dair örtük bir anlayıştan açık, net, bütünsel bir ontolojik anlayışa geçmekle mümkündür. Heidegger'e göre, terapistlerin bu kavrayışa ulaşması hayati önem taşır, aksi takdirde terapötik süreç keyfi, yeterince temellendirilememiş ve terapistlerin

karanlıkta el yordamıyla ilerlediği bir süreç olacaktır (Askay & Farquhar, 2013, s. 1231). Heidegger bu noktada hastaya yardım eden bir hekimin sadece hastalık sürecinin işleyişiyle değil, her zaman bir varoluş biçimiyle karşı karşıya olduğuna dikkat etmesi gerektiğini belirtir:

“İnsan, esasen yardıma muhtaçtır, çünkü her an kendini kaybetme, kendisiyle başa çıkamama tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu tehlike insanın özgürlüğüyle bağlantılıdır. İnsanın hasta olma kapasitesine ilişkin tüm soru, onun gelişmekte olan özünün kusurluluğuyla bağlantılıdır. Her hastalık bir özgürlük kaybıdır, yaşam olanağının daralmasıdır.” (Heidegger, 2001, s. 157).

Hastalık, özgürlüğün kaybı ve yaşam olanaklarının azalması demekse, tıbbi tedavi de özgürlüğün geri kazanılması ve yaşam potansiyelinin gerçekleştirilmesi olmalıdır. Bu anlayışın pratik sonucu, hastanın fenomenal deneyiminin serbest bırakılması ve özgürleştirilmesidir. Sağlıklı veya "sağlam" bir insan olmak, dünya alanının açıklığından tezahür eden şeyle ilişkili olarak insana verilen ilişkisel olasılıklar bütününden özgürce tasarruf edebilme yeteneği olarak tanımlanır (Brencio, 2015, s. 289; Condrau, 1996, s. 27). Daseinanalitik, hastayı, hareket özgürlüğünün hangi ilişkisel olasılıkta kısıtlandığını anlamasını sağlayacak bu açıklığa çağırırken psikoterapistleri de tek taraflı pozitivist ve teknik düşünceden kurtulmaları için teşvik etme çabasıdadır. Boss, Heideggerci bu temel hakikat ve esenlik anlayışını göz önünde bulundurarak, iyileşmenin 'bilinçdışı ve bilinçli' unsurlar arasında gelişen bir gerilimin serbest bırakılmasıyla gerçekleştiği şeklindeki klasik psikanalitik yaklaşımı terk etmiştir.

Daseinanalitik teorisinde geleneksel anlayıştaki benliğin içsel, içgüdüsel, hayali, çok boyutlu ve temelde yalıtılmış bir alan, kapalı bir fenomen olduğu varsayımı ve iç çağrışım kalıplarının olayların gerçekleşme biçiminden daha somut kabul edilmesi yaklaşımı da reddedilmiştir (Boss, 1983, ss. 285-288). Boss, nevroz ve psikoz hastalarıyla çalışmalarında, insanın sefalet ve anlamsızlığının sebebinin kişinin kendi varlık anlayışındaki düşüş veya tıkanıklık olduğuyla yüzleşir (Boss, 1983, s. 103). Heideggerci fenomenolojiden temellenen bu yeni perspektifle terapi, Dasein'ın varlık anlayışına dair teknik olmayan, canlı bir uyum sağlama sürecidir. Etkili bir terapi, kişinin dünyada-varolma temel karakteristiğinin algılanmasıyla daha özgür, daha

açık bir duyarlılığa sahip yeni ve radikal bir alternatif sunar (Scott, 1990, s. 140).

Varlık ve Zaman'da Dasein'in sürekli olarak kendi sahici imkanlarına, "en derindeki Varlık potansiyeline" yabancılaşma tehdidi altında olduğu ontolojik bir durum tasvir edilir. Dasein'in kendi sahihliğini ve egzistansiyal olanaklarını kapatan bu yabancılaşma, Dasein'i kendisi olmayan bir varolana teslim etmez, bilakis Dasein'i yine kendi gayrisahihliğine yani kendi olası varlık türüne kısıtır. Heidegger düşmüşlüğü ayartıcı yabancılaştırmasıyla Dasein'in kendi kendine dolandığını belirtir (Heidegger, 2021, ss. 273-274). Heidegger'in Dasein'in kendi varlık imkanlarının daralması için kullandığı "dolanmak, kapanmak, yabancılaşmak, kısıtılmak, çakılmak, düşmek, girdaba çekilmek" vurguları Zollikon Seminerleri'nde de sık sık kullanılır.

Heidegger, Dasein'in dünya-içinde-varoluşa dayalı yapısının zaman içinde ilksel ve sürekli olarak bütün ve birleşik olduğu temel tezini savunmaktaydı. Bu bütünsel yapıyı anlayabilmek için insanın zamanla ilişki içinde nasıl varolduğu meselesinin hem terapistler hem de danışanlar için özel ilgi konusu olması gerektiğinde ısrar etmekteydi. İnsan varoluşuna dair bu anlayış, terapistlerin çeşitli nevrozları/psikozları ve ruh hallerini bu varoluşun spesifik modifikasyonları olarak tanımlamalarını ve anlamalarını sağlar. Bazı ruhsal hastalık türlerinin insanın zamanla olan ilişkilerinin bozulmasıyla ortaya çıktığı savından hareketle Heidegger, herhangi bir patolojik fenomeni anlamak için üç zamansal ekstaz ve bunların özel modifikasyonlarını göz önünde bulundurmak gerektiğini ifade eder. Zamanla ilişkisi bozulmuş bazı kişiler geçmişlerinden tamamen habersiz olabilirler ve varoluşlarında herhangi bir birlik bulamadan sürüklenirken kendilerini bir andan diğerine atlıyor gibi hissedebilirler. İnsanın karşılaştığı bir şeyi algılama ve onunla ilgilenme konusundaki açıklığını belirleyen şey, herhangi bir andaki uyumlanma ve zamansallık tarzıdır. Tüm bunları, hatta her türlü anlam ve önem deneyimini ilksel olarak mümkün kılan şey ise zamansallık olarak "zaten olmuş" (geçmiş), "dünyanın yanında" (şimdiki zaman) ve "kendinden ileride" (gelecek) olarak varlığımızın içsel modudur. Zamansallık, ilksel olarak kişinin Varlığına içkin olduğu içindir ki, bizler geçmiş anılarını geri alabilen, gelecekteki olasılıklarını yansıtabilen ve bunları anın mevcudiyetinde

birleştirebilen varlıkları (Askay & Farquhar, 2013, s. 1230; Heidegger, 2001, s. 44, 191).

Heidegger'in yaklaşımının psikanalize sunduğu önemli katkılardan biri de onun "analiz" kelimesine yüklediği anlamdır. Heidegger, semptomların kökenine inme ve nedensel bir açıklama geliştirebilme anlamında Freudcu analizi bir indirgeme olarak görmüş ve analiz kelimesinin en eski kullanımına Homeros'un Odyseeia Destanı'na dönmüştür. Destanda analiz çözme/sökme anlamında Penelope'nin gündüz dokuduğu kumaşı gece çözmesini ifade için kullanılmıştı. Bu kelime Yunanca'da aynı zamanda gevşetmek, örneğin zincirlenmiş bir kişiyi zincirlerinden, tutsaklıktan kurtarmak anlamına da gelmekteydi. Bu noktada Heidegger, Freud'un analizini kendi varoluşsal analizinden ayırır. İki analizin farkı, analizin unsurlarını nasıl parçalara ayırdığı, izini sürdüğü ve çözdüğüdür. Freud'un analizi, Descartes'tan bu yana modern bilimin ruhuna uygun olarak, farklı elementleri veya bileşikleri inceleyen kimyasal analize benzer şekilde semptomların kökenlerine göre yorumlanmasıdır. Bu analiz türünde, semptomlar nedenlerine kadar izlenebilir ve bu süreçte, bir kişinin hayatındaki hakimiyeti gevşeyebilir, çözülebilir. Diğer tür analiz ise şeylerin, özel oluşumlarının koşulu olan bir birliğe geri götürülecek şekilde parçalara ayrılmasıdır. Burada analiz, şeylerin bütünlüğünün izini sürerken onları indirgemek ya da açıklamak zorunda değildir; çözen ve dağılan bir tür analizin aksine, parçalanmakta olan yapıları birbirine bağlayan birliğin eklemelenmesi şeklinde gerçekleşir. Analiz sürecinde kritik olan, nedensel bir olaylar dizisinin ontik sürecini yeniden oluşturmak değil, eklemelenmiş bir çokluğun ontolojik birimini görmek, ontik ontolojik olanın ışığında bakmaktır (Heidegger, 2001, ss. 113-114; Scott, 1990, s. 135).

Heideggerci fenomenoloji açısından nesnelleştirme ve nedenselleştirme yoluyla psikanaliz, Dasein'ın "normale çekilmesi" gerekçesiyle varoluşunun ayırdedici yönlerinin kaybedilmesine neden olmaktadır. Psikanalitik tedavi -en azından Heidegger'e aktarılan tedavi- onun değer verdiği sorgulamaların yarattığı tüm duygu durumlarının semptom adı verilerek ortadan kaldırılmasına dayanır. Semptom, bilinçdışının bir etkisi olarak tanımlanır ve bir anlamda başarısız bir bastırmadır; hem ortaya çıkaran hem de gizleyen bir uzlaşmadır. Oysa Heidegger'e göre bu semptomlara ne kadar acı verici olsa da tutunuruz ve bir soruyu canlı tutmanın yolunu açık kılarlar.

Semptom tuhaftır, rahatsız edicidir, yabancıdır ve tam da bu nedenlerle düşünmeyi kışkırtır. Düşünmenin düşünce olarak adlandırılabilmesi için direnmeye ve nedenselleştirilemeyen kaybetmelere ihtiyacı vardır (Hyldgaard, 2021, ss. 157-158).

Daseinanalitik, danışanlara direkt hap tavsiyeler vermektense açığa çıkma, gizleme, kaçma, zamansallık, açıklık, olasılıkların kısıtlanması gibi durumları kendi varoluşlarında değerlendirerek otantik bir kendilik bilgisi edinmeleri için bazı kaynaklar sunmaya odaklanır. Buna göre esas ve en otantik kendini bilme türü, kişinin kendine ait olasılıklara erişmeye çalışması ve kendiyi tanımak için çabalamasıyla mümkün olabilir. Daseinanalitik, insanın kendini kendinden gizlediği, kendine yakınlığını kaybettiği ve herkes alanında kaybolduğu bir durumda, kendi veya başkaları aracılığıyla varlığa gelen her şeye açık olmanın ve kendini otantik şekilde yeniden tanımanın yollarını serimlemelidir. Heidegger, seminerler boyunca katılımcılara zaman, mekân ve bedene özel bir dikkat göstererek bilimsel psikanalizin yapısökümcü bir okumasında rehberlik etmiş; dinleyicilerin dikkatini her zaman radikal biçimde farklı bir algılama ve düşünme biçimi olarak Dasein analitiğine yöneltmiş ve kendi alanı olmasa da şizofreni, delilik, stres, psikosomatik gibi terapiyle ilgili konulara dair daha geniş ontolojik bir perspektif sunmaya çalışmıştır (Bora, 2020, s. 47; Scott, 1990, s. 138).

Sonuç

Heidegger'in fenomenolojik/ontolojik yaklaşımı ile psikanaliz arasında doğrudan ve somut bir yüzleşmeye sahne olan Zollikon Seminerleri, psikanalize varoluşçu yeni bir paradigma sağlarken Dasein'in soyut analitiğinin canlanmasıyla daha erişilebilir bir Heidegger'i öne çıkarmıştır. Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'da psikolojinin insanı el altında bulunan bir nesne olarak değerlendirdiği eleştirisi Zollikon Seminerleri'nde bir suçlamaya dönüşmüş ve insanın insanlığını ve varlık sorusunu ihmal etmeyen alternatif bir psikanalitik yaklaşım arayışı kendini göstermiştir. Heidegger'in psikanaliz için önerdiği standart, fenomenolojik ontolojik belirlenimleri dikkate alan, gerçek bir açıklığın anlamını algılamaya hazır ve her türlü önyargılı dogmatik yapıdan arınmış bir şekilde "varlığın olmasına izin verecek" bir konumda olmaktadır.

Zollikon Seminerleri, pozitivist, nedenselci ve hesaplayıcı düşünmeden farklı bir *öteki düşünme* biçimini bir alternatif olarak sunmuş ve

böylelikle Dasein'in kendi açıklığını ve içindeki zamanın coşkulu boyutunu görmesini sağlayabilmeyi hedeflemiştir. Bu anlamın kazanılması, öncelikle psikanalistlerin eleştirel olmayan ontolojik ön kabullerinden özgürleşmeleri ve terapiyle danışanlarının Dasein tarafından ifşa edildiği şekliyle varlığın mevcudiyetine açık olmak için serbest bırakılmalarına yardımcı olmalarıyla mümkündür.

Heidegger, *Varlık ve Zaman*'da olduğu gibi Zollikon Seminerleri'nde de analizini natüralizm ve fizikalizmden yani varoluşsal analitiğin nedensel ampirik süreçlere indirgenmesinden özellikle korumaya çalışmıştır. Boss da dahil seminerlerdeki uzmanlar Freud düşüncesiyle uzlaşabileceği bir bağlamı destekleseler de Heidegger, bu indirgeme nedeniyle Freudcu mirasla yaklaşmayı reddetmiştir. Heideggerci ontolojik perspektiften, Freud'un teorisi fizyolojik enerjiyi anlam boyutuyla ilişkilendirmedi başarısız olmuştur. Freud'un modern bilimin felsefi öncüllerine eleştirel bir sorgulamayla yaklaşmaması, tıp ve felsefe arasındaki tarihsel perspektiften bakıldığında varolan ilişkiyi gözardı etmesi, psikanalizin felsefi temelleri olan güçlü bir kuram olmasını engellemiştir. Binswanger ve Boss başta olmak üzere varoluşçu psikanalistler, bu bilimsellik indirgemesinin insanı ve varoluş patolojilerini anlamada yarattığı tehlikenin farkına varmış ve Freud'un teorisini *Varlık ve Zaman*'ın temel nosyonlarıyla yeniden revize etmişlerdir.

Zollikon Seminerleri'nin en çarpıcı yönlerinden biri, otantik varoluş, varlığa açıklık ve "iyileşme" arasında kurmaya çalıştığı sahil bağ için pratik bir faydayı amaçlamış olmasıdır. Heidegger, buradaki derinlemesine analizleriyle, düşünen ve alanı tamamen bilimsel teknisyenlere bırakmak istemeyen hekimlerin daha geniş ve derin bir algılama kapasitesine sahip olabilmeleri için "gözlerini açmalarını" sağlamaya çalışmış; mental hastalıklara insan fizyolojisini de devre dışı bırakmayan fenomenolojik ontolojik bir kavrayışla yaklaşımları konusunda onları cesaretlendirmiştir. *Varlık ve Zaman*'ın temel ontolojik yaklaşımını ve kavramlarını hekimlere bu şekilde geniş bir analizle aktarması -eleştirildiği üzere- onları filozof ya da teorisyen yapma amacı gütmemekte; onları düşünen varlıklar olarak kaçınılmaz bir şekilde ilgilendiren şeylere karşı daha dikkatli hale getirmeyi amaçlamaktadır. Psikanalistlerin bilimci dünya görüşüne eleştirel olmayan bağlılıklarından kurtulmaları, varlık sorusunun anlamı üzerine düşünmeye başlamaları ve felsefi içgörülerinin sadece filozofların mahallesiyile sınırlı kalmayıp çok

daha fazla insana, özellikle de yardıma muhtaç insanlara ulaşması arzusu Heidegger için bu seminerlerin en önemli motivasyonu olmuştur.

Heidegger, *Varlık ve Zaman*'da insanın psikolojik hallerini ontolojik bağlamda değerlendiren analizler yapsa da bu seminerler vasıtasıyla psikanalizin pratik yönüyle de tanışma fırsatı bulmuştur. Pratikte bu buluşma, Heidegger'in psikiyatri ve psikoterapinin kendine özgü praksisini tanıtmakta başarısız olduğu ve psikopatolojinin doğası gereği anlamın bozulmasına bağlı olduğunu fark etmediği yönünde eleştiriler almasına da neden olmuştur. Heidegger, zaten Freud'un psikanalizinde önermelerin psikoterapötik deneyime değil 19.yüzyıl doğa bilimine dayandığını belirtmekle birlikte bu deneyim eksikliğini gidermek için Boss ve dinleyicilerin bilgi ve deneyimlerine sık sık başvurmuştur.

Heidegger'in reddiye sunduğu Binswanger'ın Daseinanaliz'i ve Boss'un Daseinanalitik teorisi ile birçok varoluşsal psikoterapiye kaynaklık eden Heidegger düşüncesi, Lacan'la daha geniş kitlelere ulaşmış; Rollo May ve Leslie Farber gibi isimlerin kurduğu varoluşçu psikanaliz ekolleri ise bu ilişkiye dair güncel merakın sürekliliğini sağlamıştır. Bu çalışmada Binswanger ve Boss'un teorileri çerçevesinde Heidegger'in psikanalizle ilişkisine dair geniş bir çerçeve sunulmaya çalışılmıştır. Nedensel açıklamalar ile hermenötik anlayışın psikiyatrik pratikte iç içe geçişini anlamak için -Heidegger her ne kadar kendisini yeterince değerlendirmekten imtina etse de- Lacan bu çalışmayı tamamlayıcı özel bir durak olabilir. Heidegger'in Freud'u Lacan'ın bakış açısıyla okumayı reddetmesi, "Bu okuma gerçekleşseydi Heidegger Freud'a aynı tepkiyi verir miydi?" sorusunu başka bir çalışma için canlı bir alternatif olarak korumaktadır.

Kaynaklar

- Askay, R. (2001). Heidegger's Philosophy and Its Implications for Psychology, Freud, and Existential Psychoanalysis. İçinde M. Boss (Ed.), *Zollikon Seminars Protocols-Conversations-Letters* (ss. 301-315). Northwestern University Press.
- Askay, R., & Farquhar, J. (2013). Being Unconscious: Heidegger and Freud. İçinde K. W. M. Fulford (Ed.), *The Oxford Handbook of Philosophy and Psychiatry* (ss. 1227-1244). Oxford University Press.

- Binbay, T. (2020). Psikanalizin Bilim Sorunu Bilimsel Bir Psikoloji Projesi'nden Nöropsikanalize. *Madde, Diyalektik ve Toplum*, 3(3), 194-202.
- Binswanger, L. (1967a). *Freud's Conception of Man in the Light of Anthropology* (J. Needleman, Çev.). Harper and Row.
- Binswanger, L. (1967b). Heidegger's Analytic of Existence and Its Meaning for Psychiatry. İçinde J. Needleman (Çev.), *Being-in-the-World: Selected Papers of Ludwig Binswanger*. Harper and Row.
- Bora, M. (2020). Koşmayan Ayakkabılar Hakkında Heideggerci Bir Soruşturma. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 4(1), 43-55.
- Boss, M. (1983). *Existential Foundations of Medicine and Psychology*. J. Aronson Press.
- Brencio, F. (2015). Heidegger and Binswanger: Just a Misunderstanding? *The Humanistic Psychologist*, 43, 278-296.
- Capobianco, R. (1995). Lacan and Heidegger: The Ethics of Desire and the Ethics of Authenticity. İçinde B. E. Babich (Ed.), *From Phenomenology to Thought, Errancy, and Desire* (ss. 391-396). Kluwer Academic Publishers.
- Casey, E. S., & Woody, J. M. (1976). Hegel, Heidegger, Lacan: The Dialectic of Desire. *Psychiatry and Humanities*, VI, 75-112.
- Condrau, G. (1996). Why Heidegger? *Journal of the Society for Existential Analysis*, 8/1, 21-28.
- Dallmayr, F. (1995). Heidegger and Freud. İçinde B. B. Babich (Ed.), *From Phenomenology to Thought, Errancy, and Desire- Essays in Honor Of William J. Richardson, S.J.* (ss. 547-567). Springer Science+Business Media.
- Freud, S. (1954). *Project for a Scientific Psychology*. Imago Publishing.
- Freud, S. (1964). *The Standart Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud- Volume XXII (1932-36) New Introductory Lectures on Psycho-Analysis and Other Works* (J. Strachey, Ed.). The Hoghart Press.
- Freud, S. (2021). *Psikanalize Giriş Hatalı Eylemler* (C. İdemen, Çev.). Cem.
- Heidegger, M. (2001). *Zollikon Seminars Protocols-Conversations-Letters* (M. Boss, Ed.; F. Mayr & R. Askay, Çev.). Northwestern University Press.
- Heidegger, M. (2013). *Hümanizm Üzerine* (Y. Örnek, Çev.). Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Heidegger, M. (2021). *Varlık ve Zaman* (K. Ökten, Çev.). Alfa Yayınları.

- Heidegger, M., & Cassirer, E. (2021). *İnsan Nedir? Davos'ta Kant Üzerine Bir Kör Dövüşü* (K. Hoşgör, Çev.). Fol Yayınları.
- Hyldgaard, K. (2021). What Is Called Thinking? – According to Heidegger and Psychoanalysis. *Lamella: Tidsskrift for teoretisk psykoanalyse*, 6, 144-159.
- Meynen, G., & Verburgt, J. (2009). Psychopathology and Causal Explanation in Practice. A critical Note on Heidegger's Zollikon Seminars. *Med Health Care and Philos*, 12, 57-66.
- Richardson, W. J. (2003). Heidegger and Psychoanalysis? *Natureza Humana*, 5(1), 9-38.
- Scott, C. E. (1990). Heidegger and Psychoanalysis: The Seminars in Zollikon. *Heidegger Studies*, 6, 131-141.

Öz: Zollikon Seminerleri (1959-1969), Heidegger'in Varlık ve Zaman'ın fenomenolojik ontolojik yaklaşımını, temel kavramlarını ve psikanalize yönelik değerlendirmelerini psikiyatristlere aktardığı uzun soluklu bir programdır. Seminerlerde psikanalizin bilimsel doğasına yönelik fenomenolojik bir eleştiri yanında Heidegger düşüncesi ile psikanaliz arasında bir köprü işlevi gören Ludwig Binswanger ve Medard Boss'un teorileri de bir alternatif olarak sorgulanmıştır. Bu çalışma, Heidegger fenomenolojisiyle Freud'un psikanalizini temas ettirmenin neden önemli olduğunu ve Heidegger'in psikanalize sunduğu çıkış yolunun karakteristiklerini sorgulama amaçındadır. Bu amaçla öncelikle Heidegger'in Freud'un metapsikolojisi ve bilinçdışı teorisine eleştirileri değerlendirilecektir. Daseinanaliz psikoterapi biçimini Varlık ve Zaman'a dayanarak geliştiren Binswanger'la Heidegger'in hesaplaşması da çalışmanın ikinci adımı olacaktır. Son olarak ise Heidegger'in Boss'la düşünsel ve pratikteki ortaklığı sonucu oluşturulan Daseinanalitik teorisinin önerdiği çıkış yolu sunulacaktır. Daseinanalitik teorisindeki otantik varoluş ve varlığa açıklık nosyonlarının gündelik hayatımızdaki düşünsel ve varoluşsal sıkışmaların gevşetilmesinde yapabileceği kılavuzluğun sorgulanması ise çalışmanın temel izleği olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Zollikon Seminerleri, Freud, Heidegger, psikanaliz, daseinanaliz, daseinanalitik.

